

Stanisław Napierała

Zadania Kościoła w Polsce w dziedzinie uczelni kościelnych i katolickich w świetle ustawodawstwa kościelnego i cywilnego

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 1/2, 317-323

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bp STANISŁAW NAPIERAŁA

ZADANIA KOŚCIOŁA W POLSCE W DZIEDZINIE UCZELNI KOŚCIELNYCH I KATOLICKICH W ŚWIETLE USTAWODAWSTWA KOŚCIELNEGO I CYWILNEGO

I

Dokumenty określające istnienie i działalność uczelni kościelnych i katolickich

1. Dokumenty kościelne

Istnienie i działalność uniwersytetów i fakultetów kościelnych ustalają w Kościele: Konstytucja Apostolska *Sapientia Christiana* Jana Pawła II z 15 kwietnia 1979 r. oraz towarzyszące jej „Zarządzenia” *Kongregacji d/s Nauczania Katolickiego*.

Istnienie natomiast i działalność uniwersytetów katolickich i katolickich instytutów studiów wyższych określa Konstytucja Apostolska *Ex corde Ecclesiae* Jana Pawła II z 15 sierpnia 1990 r.

Różnica między uniwersytetami i fakultetami kościelnymi, a uniwersytetami i instytutami katolickimi wyraża się w uproszczony sposób w tym, że uniwersytety i fakultety kościelne, i tylko one, nadają stopnie naukowe w imieniu Stolicy Świętej.

Konstytucja *Sapientia Christiana* i „Zarządzenia” polecają, aby w uczelniach kościelnych uwzględnić lokalne warunki i zwyczaje uniwersytetów w poszczególnych krajach (Wstęp VI). Dotyczy to szczególnie:

- nazwy i obowiązków władz akademickich
- sposobu ich powoływania i czasu trwania kadencji (Konst., art. 16)
- rozmaitych kategorii wykładowców (Konst., art. 23; Z., art. 16 § 1)
- doboru, mianowania i awansowania wykładowców (Konst., art. 24 § 3)
- nazwy stopni akademickich (Konst., art. 48)

Przepisy prawne, dotyczące uniwersytetów i fakultetów kościelnych, podaje Kodeks Prawa Kanonicznego w kanonach 815-821.

Tenże Kodeks w kanonach 807-814 podaje przepisy, dotyczące uniwersytetów katolickich oraz katolickich instytutów studiów wyższych.

2. Dokumenty cywilno-kościelne

Status wyższych uczelni papieskich w Polsce: Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, Papieskich Wydziałów Teologicznych we Wrocławiu, w Poznaniu i w Warszawie oraz Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie i Bobolanum w Warszawie reguluje umowa zawarta 30 czerwca 1989 r. pomiędzy Rządem PRL a Konferencją Episkopatu Polski.

Wymienione uczelnie kościelne posiadają w Polsce osobowość prawną i uprawnienia, które ich studentów i wykładowców oraz stopnie i tytuły naukowe w nich nadawane zrównują z uczelniami państwowymi.

3. Dokumenty cywilne

- 1) Ustawa o szkolnictwie wyższym z 12 września 1990 r. Art. 1, ust. 3 teźże ustawy postanawia:

„Ustawy nie stosuje się do szkół wyższych i wyższych seminariów duchownych, prowadzonych przez Kościół Katolicki, z wyłączeniem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, a także do szkół wyższych i wyższych seminariów duchownych, prowadzonych przez inne Kościoły i związki wyznaniowe chyba że ustawy albo umowy między rządem a właściwymi władzami Kościoła Katolickiego lub właściwymi władzami innych kościołów i związków wyznaniowych stanowią inaczej”.

Ustawy o szkolnictwie wyższym nie stosuje się zatem do uczelni papieskich, wyliczonych w Umowie z 30 czerwca 1989 r., a więc: PAT, Papieskie Wydziały Teologiczne i Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego. Podlegają natomiast ustawie: KUL i ATK. KUL jest wymieniony wśród uczelni, które podlegają Ustawie, a ATK w Protokole końcowym, dołączonym do Umowy z 30 czerwca 1989 r., jest zaliczona do państwowych szkół wyższych, z tym, że równocześnie podlega władzom kościelnym. Jak wiadomo, uznanie kanonicznego charakteru ATK. nastąpiło równocześnie z podpisaniem Umowy.

- 2) Ustawa o tytule naukowym i stopniach naukowych z 12 września 1990 r. Art. 39 Ustawy mówi:

„Tryb i zakres uznawania przez państwo kościelnych stopni i tytułów naukowych nadawanych przez wyższe uczelnie papieskie reguluje umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Konferencją Episkopatu Polski”.

W art. 38 Ustawa określa tryb nadawania tytułu naukowego profesora w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

II

Zadania

1. Weryfikacja Umowy z 30 czerwca 1989 r.?

Należałoby chyba dążyć do weryfikacji Umowy, ponieważ wyłania się nowa sytuacja, inna od tej, w której pertraktowano Umowę i pojawiły się nowe cywilne dokumenty prawne, dotyczące uczelni wyższych.

2. Rejonizacja uczelni

Przez rejonizację w ścisłym znaczeniu rozumiemy takie rozmieszczenie uczelni, aby gwarantować im zarówno utrzymanie i rozwój, jak też dostęp do nich nie utrudniony zbytnią odległością (*Sap. Chr.*, art. 60 § 1).

wydaje się, że istniejące w Polsce wyższe uczelnie papieskie i katolickie zadośćczynią postulatom rejonizacji. Nie można wykluczyć w przyszłości, zwłaszcza po podziale administracyjnym diecezji w Polsce w marcu 1992 r., potrzeby powołania nowej uczelni papieskiej. Kościół ma prawo do zakładania swoich uczelni wyższych i obecnie polskie ustawodawstwo to prawo uznaje.

Więcej uwagi należy poświęcić rejonizacji w szerszym znaczeniu. Rejonizacja ta powstaje w wyniku umów o współpracę, zawieranych przez uczelnie papieskie i katolickie z seminariami duchownymi diecezjalnymi i zakonnymi oraz różnymi instytutami. Konstytucja *Sapientia Christiana* zaleca tę więź i widzi ją w potrójnej formie: jako afiliację, jako agregację i jako inkorporację. Każda forma umożliwi uzyskiwanie stopni akademickich w uczelniach papieskich i w uczelniach katolickich.

W Polsce w miejsce afiliacji stosuje się zazwyczaj tzw. „Umowę o współpracę”.

Na mocy „umowy o współpracę” alumnom seminariów duchownych oraz słuchaczom instytutów przysługuje status studenta uczelni papieskich. Niesie on ze sobą możliwość uzyskania tytułu magistra, uznanego na równi z tytułem magistra uzyskiwanym w uczelniach państwowych, a nadto możliwość:

- świadczeń społecznej służby zdrowia
- ulg w opłatach za przejazdy publicznymi środkami komunikacji

- zasiłków rodzinnych
- zawieszenia powołania do odbycia zasadniczej służby wojskowej (§ 10 i § 11).

Wydaje się, że trzeba zweryfikować istniejącą rejonizację umów o współpracę, jakimi seminaria duchowne diecezjalne i zakonne są powiązane z uczelniami kościelnymi. Zdarza się, że seminarium duchowne lub instytut są połączone umową o współpracę z uczelnią oddaloną kilkaset kilometrów, podczas gdy blisko lub nawet w tym samym mieście jest wydział papieski. Utrudnia to kontakt studentów z profesorami, jak też współpracę wykładowców seminarium z wykładowcami wydziału.

Przy weryfikacji należałoby zwrócić uwagę na zalecenie zawarte w Zarządzeniach do Konst. *Sap. Christiana* iż „zazwyczaj wydział afiliujący i instytut afiliowany winny znajdować się w tym samym kraju lub regionie kulturowym” (Art. 47).

3. Współpraca między uczelniami

Dokumenty Stolicy Apostolskiej zalecają potrójny rodzaj współpracy między uczelniami:

- Współpracę pomiędzy wydziałami kościelnymi w ramach tego samego uniwersytetu, czy też na obszarze tego samego regionu, czy nawet w szerszym zakresie (*Sap. Chr.* art. 64).
- Współpracę z uczelniami kościelnymi i katolickimi położonymi za granicą (*Sap. Chr.* art. 64).
- Współpracę z uniwersytetami i instytutami badań naukowych i szkolnictwa wyższego zarówno prywatnymi jak i państwowymi (*Ex corde Ecclesiae*, przepisy ogólne art. 7).

„Współpraca ta przyczynia się do spotęgowania badań naukowych wykładowców oraz do lepszej formacji studentów; sprzyja metodzie interdyscyplinarnej, która z każdym dniem wydaje się bardziej konieczna: sprzyja też wzajemnemu uzupełnianiu działalności poszczególnych wydziałów; pomaga do przenikania mądrości chrześcijańskiej w całą kulturę” (*Sap. Chr.*, art. 64).

Od lat poszczególne uczelnie kościelne i katolickie w Polsce pozostają w rozmaitych relacjach z kościelnymi i katolickimi uczelniami za granicą. Ta forma współpracy powinna rozwijać się coraz bardziej z racji nieskrępowanej możliwości wyjazdów za granicę. Otwarty się nowe, ogromne możliwości współpracy z ośrodkami w Europie Wschodniej i Środkowej.

Od początku lat osiemdziesiątych pojawiła się możliwość zapraszania wykładowców uczelni kościelnych z wykładami w uczelniach państwowych. Taką możliwość mieli już wcześniej wykładowcy uczelni katolickich. Z odzyskaniem wolności uczelnie państwowe

zwracają się do uczelni kościelnych z prośbami o wykładowców i chętnie nawiązują z nimi dialog oraz współpracę. Jest to znak czasu, który trzeba zauważyć i odpowiedzieć jego wyzwaniu.

Jednak współpraca, o której mówią dokumenty Stolicy Apostolskiej, dotyczy przede wszystkim uczelni kościelnych i katolickich pomiędzy sobą. Konkretnie w Polsce chodzi o współpracę pomiędzy KUL, ATK, PAT oraz pięciu Wydziałami kościelnymi, ich sekcjami, a także seminariami duchownymi i instytucjami, związanymi umowami o współpracę. Uaktywnienie tej współpracy oznacza olbrzymi potencjał, który zadecyduje o wielkości rodzimej teologii i o jej wkładzie w teologię ogólnokościelną.

Trzeba stwierdzić, że ta współpraca w pewnej mierze istnieje już od dawna i ma swoje struktury. Jej przejawem są kongresy teologiczne, odbywające się w określonych odstępach czasu; są działające sekcje, skupiające wykładowców poszczególnych dyscyplin i specjalizacji z wszystkich uczelni; są zbiorowe publikacje.

Współpraca ta powinna obejmować trzy dziedziny działalności uczelni:

- badania naukowe
- kształcenie
- usługi świadczone Kościołowi i społeczeństwu

1) Badania naukowe

Byłby wskazany program wspólnych badań naukowych, uwzględniający pracę i możliwości wykładowców poszczególnych dyscyplin, program inspirujący i koordynujący współpracę wykładowców w określonym kierunku, mobilizujący ich do poszukiwań i terminowej pracy.

Obok programu ważne znaczenie miałyby stworzenie warunków dla publikowania prac, owocu wspólnych badań.

Duże znaczenie dla współpracy między uczelniami kościelnymi i katolickimi w Polsce miałyby łatwy dostęp do zasobów bibliotecznych tych uczelni. Może dałoby się sporządzić jakiś centralny katalog? (por. *Sap. Chr., Zarządzenia*, art. 42).

2) Współpraca w dziedzinie kształcenia

Wyraża się przede wszystkim w wymianie wykładowców. Trzeba ubolewać, że coraz mniej zdolnych młodych ludzi przejawia pragnienie poświęcenia się pracy naukowej. Jest to tym bardziej niepokojące, kiedy obecnie jawi się zapotrzebowanie na wykładowców z uczelni kościelnych i katolickich na uczelniach państwowych.

3) Uczelnie kościelne powinny świadczyć usługi Kościołowi i społeczeństwu. „Uniwersytety bowiem i wydziały kościelne zostały powołane dla budowania i postępu wiernych”. (*Sap. Chr.*, IV). W przeszłości uczelnie kościelne i katolickie w Polsce współpracowały w świadczeniu usług Ludowi Bożemu. Przykładem może być tłumaczenie Pisma Świętego na język polski, Encyklopedia Katolicka, publikacje teologów na temat Eucharystii w związku z zamówieniem Krajowego Kongresu Eucharystycznego.

Pojawiają się nowe zamówienia, jak:

- zagadnienia związane z przygotowaniem II Plenarnego Synodu Krajowego
- podręczniki teologiczne
- dokumenty Soboru Watykańskiego II i komentarze do dokumentów

4. Formacja w uczelniach

Konstytucja *Ex corde Ecclesiae* zobowiązuje, aby w uniwersytetach katolickich kształceniu towarzyszyła formacja. Celem formacji ma być:

- samodzielność w życiu wewnętrznym
- integracja życia z wiarą
- styl życia autentycznie chrześcijańskiego
- życie aktywne w Kościele i w świecie

Uniwersytety katolickie mają formować laikat i przygotowywać, jak píše Papież, „liderów i świadków Chrystusa” (*Ex corde*, 23).

Zalecenia dotyczące formacji w uniwersytetach katolickich odnoszą się „a fortiori” do uczelni i wydziałów kościelnych. Studenci, również świeccy, uczelni i wydziałów kościelnych muszą otrzymywać staranną formację. Jest to zadanie ogromnie ważne. Czy absolwenci świeccy uczelni i wydziałów kościelnych w Polsce przedstawiają laikat uformowany, świadomy swego powołania i umiejący je realizować w Kościele i w świecie? Wydaje się, że w naszych uczelniach zadomowił się pewien intelektualizm, który koncentruje się na kształceniu, a formację traktuje jako dodatek. Wykładowcy jakby nie zawsze pamiętali, że wykład powinien być także formacją.

5. Sprawy ekonomiczne

„Każdy uniwersytet lub wydział winien posiadać odpowiednią bazę materialną konieczną do właściwego osiągnięcia swojego celu” (*Sap. Chr.*, art. 56).

Z powstaniem wydziałów kościelnych przybyło w Polsce uczelni,

które kształcą nie tylko dla potrzeb swoich diecezji, lecz także dla potrzeb kraju; przynajmniej jakiegoś określonego regionu.

Jak przedstawia się aktualnie sytuacja materialna naszych uczelni w świetle ustaw i przepisów prawnych?

ATK jest finansowana przez państwo.

KUL może starać się o dotacje z budżetu państwa na podstawie Ustawy o szkolnictwie wyższym (art. 25, ust. 1).

PAT oraz wydziały kościelne są utrzymywane w całości przez diecezje, a Wydział Filozoficzny Towarzystwa Jezusowego w Krakowie i „Bobolanum” w Warszawie przez Zakon Jezuitów. Diecezje, z którymi została powiązana materialna egzystencja wydziałów, znalazły się w trudnej sytuacji. Czy są w stanie zabezpieczyć minimum konieczne do życia i rozwoju wydziałów? Wydaje się, że Konferencja Episkopatu, której „zadaniem jest troskliwe popieranie życia oraz rozwoju kościelnych uniwersytetów i wydziałów” (*Sap. Chr.*, art. 4), powinna zweryfikować dotychczasowe zasady świadczenia pomocy finansowej przez Kościół w Polsce dla uczelni katolickich i kościelnych.

6. Stopnie i tytuły naukowe

Stopnie i tytuły naukowe oraz stanowiska akademickie, o których mówią dwie Ustawy z 12 września 1990 r., stawiają zagadnienie adaptacji ich w uczelniach kościelnych, chociaż nie mają dla nich mocy wiążącej.